

Als niemand
Luistert
Naar niemand
Vallen er doden
In plaats van
woorden

Jana Beranová
(1935)

PROGRAMMA VAN DE DODENHERDENKING OP 4 MEI 2011 IN DE LAMBERTIKERK TE ZELHEM

- Orgelspel	Jan Buunk
- Opening	Heidi Keuter (4 mei comité)
- Koorzang: "Frieden"	Het Zelhems Mannenkoor o.l.v. Henk Peppelman
- Declamatie "Dodenherdenking"	CBS 't Loo, Kim Vervelde, Esra Catalbas, Danique Peters en Elise Hennipman (tekst z.o.z)
- Koorzang: "Ecce quo modo Moritur" Jacob Handl	Het Zelhems Mannenkoor o.l.v. Henk Peppelman
- Declamatie "Oorlog" Claire Wenger (J.Ligthartschool)	Jan Ligthartschool Maureen Derksen en Moniek Toonk (tekst z.o.z)
- "La chanson des vieux amants" van Jacques Brel/pas met veel levenservaring constateer je: Waar echte liefde tussen mensen is, is echte vrede!!	Maartje Waanders en Rutger de Vries
- Declamatie "Trots" van Esmee Hendriks	CBS 't Loo, Kim Vervelde, Esra Catalbas, Danique Peters en Elise Hennipman (tekst z.o.z)
- Koorzang: "The Long Day Closes" D. Ravenal	Het Zelhems Mannenkoor o.l.v. Henk Peppelman
- Allen: Wilhelmus 1 ^e en 6 ^e couplet	Orgelspel: Jan Buunk(tekst z.o.z.)
- Orgelspel bij verlaten kerk	Jan Buunk
- Vertrek naar het monument	(zie volgorde z.o.z.)
- Kranslegging	(zie volgorde z.o.z.)
- Stille tocht	

Tevens dank aan:
Ellen Hiddink van Muziekvereniging Union(de Last Post), Scouting Hertog van Gelre
Zelhem, Protestantse Gemeente Zelhem, Ton Menkhorst.

Dodenherdenking.

Al zijn we weer allen twee minuten stil
toch blijft de aarde gewoon draaien
blijven de vogels hun lied zingen
en krijsen nog steeds de zwarte kraaien.

Twee minuten stilte in een mensenleven
hoeveel levens heeft het ons gekost
hoeveel mensen werden er vermoord
en hoeveel schoten werden er gelost.

Weten wij nog waaróm we herdenken ?
of is het een ingesloten ritueel
gewoon maar even twee minuten stil zijn
want ach, die oorlogen, het zijn er nog teveel.

Niet één oorlog mag vergeten worden
geen mens vergeten die het leven liet
we staan ook vandaag twee minuten stil
bij de slachtoffers, maar ook vergeten
wij de nabestaanden niet.

Hoeveel kogels worden er nog verschoten
hoeveel raketten nog gelanceerd
hebben we door al die oorlogen
dan helemaal nog niets geleerd ?

En zijn we zomaar even twee minuten stil ?

Wilhelmus 1^e en 6^e couplet

Wilhelmus van Nassouwe
ben ik van Duitsen bloed
den vaderland getrouwe
blijf ik tot in den dood.
Een prins van Oranje
ben ik vrij onverveerd,
den koning van Hispanje
heb ik altijd ge-eerd.

Mijn Schild ende betrouwen
zijt Gij, o God, mijn Heer
Op U zo wil ik bouwen,
Verlaat mij nimmermeer!
Dat ik toch vroom mag blijven,
uw dienaar te aller stond,
de tirannie verdrijven
die mij mijn hart doorwondt.

Meer informatie: www.4meizelhem.nl

Volgorde verlaten van de kerk en kranslegging:

1. Burgemeester
en raadslid (leden)
2. De mensen uit het
voormalig verzet en
Indiëgangsters
3. Mensen namens Joodse slachtoffers
4. Stichting "Zelhem en
Oranje"
5. Scouting
6. Scholen
7. De straten
8. Koor en
overige burgers

EEN VERZOEK AAN IEDER OM SNEL AAN TE SLUITEN BIJ VERLATEN KERK

Trots

*Een man, daar in mijn kamer,
ik zie hem, maar toch niet.
Hij zit daar maar te staren,
zonder dat iemand hem ziet.*

*Een man daar in mijn kamer,
ik ken hem, maar toch niet.
Ik vraag het aan mijn moeder,
maar mijn moeder ziet hem niet.*

*Bij mijn opa staat een foto,
in een lijstje op de kast.
Als ik hem vraag: "Wie zijn dat?"
dan antwoordt hij verrast;*

*"Die daar, dat is mijn vader.
Hij was jong en onbevreesd.
Hij is ooit een soldaat
in ons leger geweest. "*

*Een man, daar in mijn kamer,
ik zie hem, maar toch niet.
Zachtjes snikkend huilt hij tranen,
Maar van trots, niet van verdriet...*

Oorlog

**Het kwam en het ging.
Veel doden**

**We zullen ze nooit meer zien,
Veel gedoe met Joden.
Allemaal zeker niet zoals het hoort,
Er zijn gewoon miljoenen mensen vermoord.**

**Alle dagen waren een ramp,
Er werd geleden in het strafkamp.
Mensen werden vergast,
Er werd met pistool en al op ze gepast.**

**Maar wat hebben ze gedaan?
Waarom moesten zij er nou zo slecht voorstaan.**

**De slachtoffers waren juist goed,
Ze schonken hun de moed.
Wij herdenken dus vandaag
De mensen die geleden hebben.
Het is voor veel nogal vaag**

We kunnen het ons niet meer voorstellen.

Langs de oorlogsgraven.

(Komend vanaf de poort bij de militaire graven volgen we de route die na de herdenking op 4 mei gelopen wordt)

An airman of the 1939-1945 war (known unto God) 23-24 september 1944

een vliegenier uit de oorlog 1939-1945 (bekend bij God)

Op 23 september 1944 (± 22.30 uur) stortte een Engelse Lancaster, op weg naar een bombardement in Duitsland, neer bij de gasthuisplaats van Toonk aan de Hummeloseweg. Na 5 minuten komt de luchtmijn aan boord tot ontploffing. Er blijft van toestel en bemanning zo goed als niets over. Wel is er een enorme bomkrater ontstaan. Van de bemanning is niets bekend, maar het meest waarschijnlijk is dat ze allemaal zijn omgekomen. De volgende dag wordt een reepje vlees gevonden, dat door de huisarts als menselijk restant wordt gekwalificeerd. Dit wordt hier op de begraafplaats ter aarde besteld en is daarmee meteen een eerbetoon aan alle niet geïdentificeerde en niet teruggevonden slachtoffers.

W.J.Anderson

Op 30 maart 1945 stort tegenover Nijmandsedijk 7 een Spitfire van de Royal Canadian Airforce neer. Samen met enkele andere Spitfires vlogen ze recht over een Duits luchtdoelgeschut met fataal gevolg voor piloot William James (Billy) Anderson.

Hij werd enkele dagen later, Zelhem was toen al bevrijd, begraven in Zelhem.

A. Johnstone -- G.A.Keens -- E.G.Gully -- J.E.Sweetman -- E.G.Hobbs -- W.R.Wilcox

Op 23 september 1944 stort 's avonds (± 23.30 uur) een Engelse bommenwerper van het type Lancaster neer in de Slangenburg, nabij boerderij De Rozegaar. Na een succesvol bombardement nabij het Dortmund Emskanal keert de Lancaster terug, maar wordt door een Duitse nachtjager neergeschoten. De bemanning probeert het toestel per parachute te verlaten, hetgeen er twee lukken, waarvan slechts één dit overleeft.

De omgekomen bemanningsleden zijn hier ter aarde besteld.

L.T.Hunt - H.A.B.Brown - W.G.Grant - J.H.Stopp - H.W.Davies - J.E.Bawtree -K.J.Moses

Op 13 juni 1944 stort een Engelse Lancaster bommenwerper neer in het weiland van boerderij Wanninkhage in de Wassinkbrink. Het totaal vernielde toestel brandt geheel uit en de bemanning komt om het leven.

Het toestel was de avond ervoor vertrokken uit Kirmington (Gr. Brittannië) om Gelsenkirchen te bombarderen.

S.G.Howe

Op 12 juni 1943 wordt een Engelse Halifax bommenwerper door een Duitse nachtjager in brand geschoten en komt in de Heidenhoek in open veld neer. Hierbij komt de piloot Stanley George Howe om het leven. De overige bemanningsleden worden als krijgsgevangenen weggevoerd. Howe wordt op 16 juni 1943, 's morgens om 6 uur, met militaire eer in Zelhem begraven.

W. Middeldorp

Willem Middeldorp is werkzaam op het gemeentehuis als distributieambtenaar. Op 23 juni 1944 wordt hij, met enkele anderen, door de SD als verdachte van sabotage gearresteerd. Hij overlijdt 16 december 1944 in het werkkamp Versen bij Meppen.

H. Oldenhave

Hendrik Oldenhave, oud 42 jaar, landbouwer uit de Oosterwijk die hooi moet leveren, in opdracht van de Duitsers in Doetinchem. Bij een luchtaanval in 1945 wordt zijn paard en wagen aangevallen door een jachtbommenwerper, waarbij hij dodelijk getroffen wordt.

I.C.de Klerk

Is tijdens haar werkzaamheden als verpleegster in Arnhem door oorlogsgeweld om het leven gekomen.

Hendrik Jan Klein Hesselink

Henk Klein Hesselink moet graafwerkzaamheden voor de Duitsers (TODT) verrichten. Op 30 oktober 1944 was hij zo'n 14 dagen in Zevenaar aan het graven, als er tijdens het brood eten een granaat ontploft. Hierbij wordt hij dodelijk door een scherf getroffen. Zijn broer, die elders in Zevenaar aan het graven is, moet 's avonds dit slechte nieuws thuis vertellen.

Nicolaas Westerduin

Nico Westerduin woont in 1945 als evacué met zijn ouders in Zelhem, in het huis van de fam. Jacobs aan de Ruurloseweg. Op 21 maart 1945 vindt aan het eind van de middag een groot bombardement op Zelhem plaats, waarbij 13 mensen om het leven kwamen. Een van deze slachtoffers is Nico Westerduin, die op weg naar huis getroffen wordt door rondvliegend metaal.

H.J.Bouwmeester-Rademaker, Jan Bouwmeester, Louis Bouwmeester

Ook mevrouw Bouwmeester en haar beide zoons Jan en Louis komen om bij het bombardement op 21 maart 1945. Zij zijn woonachtig aan de Palmberg. Een granaat treft de kelderruimte waarin zij verblijven. Haar man blijft alleen achter, omdat hij op dat moment elders aan het werk is.

Hanny van Dam

Zij is als hulp in de huishouding bij de fam. Bouwmeester en verblijft eveneens in de kelderruimte, waar zij mede slachtoffer wordt van het bombardement van 21 maart 1945. In de boeken wordt zij genoemd als Jannie van der Wal.

B. Eenink

Bernard Eenink, oud 18 jaar, komt op 21 maart 1945 terug van graafwerkzaamheden die hij voor de Duitsers moet verrichten. Hij is net in het centrum van Zelhem als het bombardement begint. Hij probeert weg te duiken, maar raakt gewond door een granaatscherf en wordt overgebracht naar Harreveld. Hier blijkt hij de volgende ochtend aan zijn verwondingen te zijn overleden.

J. Rijpstra

Johannes Rijpstra was aan het begin van de oorlog burgemeester van Zelhem. Hij was een geziene man, behulpzaam en vriendelijk. Al in 1940 werd hij opgepakt, maar spoedig weer vrijgelaten. In juni 1944 kwamen de Duitsers er via een anonieme brief achter dat er op het gemeentehuis geknoeid werd met bonnen. Op 23 juni wordt hij, samen met een aantal anderen, gearresteerd als verdachte van sabotage. Via Amersfoort komt hij in een kamp bij Hamburg. Hier bezwijkt hij aan de ontberingen op 9 december 1944. In 1951 wordt het stoffelijk overschot hier opnieuw te ruste gelegd.

Jan Slijkhuis

Jan Slijkhuis is 77 jaar als hij op 21 maart 1945 omkomt bij het bombardement op Zelhem. Hij woont dan aan de Palmberg in huize Geziena.

Joodse slachtoffers uit Zelhem

Karl Aussen

Geboren op 4 februari 1910 in Hemmerden (D), overleden op 15-11-1941 in Mauthausen Duitsland.

Marianne Jacob-Aussen

Geboren op 26 april 1885 in Steenderen, gehuwd op 23 mei 1913 in Steenderen met Bernard Jacob, gedeporteerd op 9 april 1943, overleden op 14 mei 1943 in Sobibor Polen.

Lina Aussen-Winter

Geboren op 1 september 1884 in Hemmerden (D), overleden op 25 januari 1943 in Auschwitz Polen. Ten tijde van haar arrestatie werd Lina verpleegd in ziekenhuis Het Apeldoornse Bos. In de nacht van 21 op 22 januari 1943 werd het Apeldoornse Bos 'leeggehaald'. Patiënten en verplegers werden in veewagen naar Auschwitz gedeporteerd waar bijna iedereen direct werd omgebracht.

Meier Sachs

Geboren op 2 december 1904 in Werther (D), overleden op 21 december 1943 in Auschwitz Polen.

Karl Sachs

Geboren op 23 november 1942 in Zelhem, overleden op 18 april 1943 in kamp Vught.

Bernard Jacob

Geboren op 14 juli 1887 in Zelhem, gehuwd op 23 mei 1913 in Steenderen met Marianne Aussen, gedeporteerd op 8 oktober 1941, overleden op 16 oktober 1941 in Mauthausen Oostenrijk. Zoon van Michiel Jacobs en Jetjen Aussen. Bernard Jacob en Karl Aussen zijn op dezelfde dag gearresteerd bij een razzia.

Meier Jacob

Geboren op 22 mei 1916 in Zelhem, ongehuwd, vermoedelijk gedeporteerd in september 1942 maar stond op 7 oktober 1942 in Westerbork geregistreerd daarna overgebracht naar Auschwitz-Cosel, overleden op 20 januari 1945 in Oranienburg Duitsland, bij zijn overlijden wordt vermeld: extern commando.

Michiel Asser Benjamin (roepnaam Alex) Jacob

Geboren op 16 april 1914 in Zelhem. Alex is gedeporteerd op 24 of 25 september 1942 naar Vught en was vanaf oktober gevangen in Westerbork, daarna geregistreerd in Auschwitz-Cosel, overleden op 7 februari 1945 in Gross-Rosen Duitsland.

Jetje Jacob

Geboren op 22 oktober 1919 in Zelhem, ongehuwd, gedeporteerd op 19 juli 1942 naar Westerbork, overleden op 30 september 1942 Auschwitz-Birkenau Polen.

Emma Sara Sachs-Heine

Geboren op 8 november 1865 in Quetzen (D), overleden op 14 mei 1943 in Sobibor Polen.